

Pauliina Murto

Herkkyyttä ymmärtää sukupuolen merkitys

Sukupuolisensitiivisyys nuorten kanssa tehtävässä työssä

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi (AMK)

Sosiaalialan tutkinto-ohjelma

Kirjallisuuskatsaus

8.5.2016

Sisällys

1	Johdanto	1
1.1	Kirjallisuuskatsauksen tehtävä	1
1.2	Kirjallisuuskatsauksen toteutus ja keskeinen aineisto	1
2	Sukupuolisensitiivisen työn ydin	4
2.1	Sukupuoli ja sensitiivisyys	4
2.2	Sukupuolisensitiivisen työn keskeiset tavoitteet	5
3	Tasa-arvon illuusio	7
4	Yhdessä vai erikseen?	9
4.1	Sukupuolen mukaan eriytetyt ryhmät	9
4.2	Sekaryhmät sukupuolisensitiivisen työtteen toteuttajina	11
5	Yhteenvetoa	12
	Lähteet	14

1 Johdanto

1.1 Kirjallisuuskatsauksen tehtävä

Tässä kirjallisuuskatsauksessa kartoitan sitä, mitä sukupuolisensitiivisellä työotteella tarkoitetaan nuorten kanssa tehtävässä työssä. Sain toimeksiannon kirjallisuuskatsauksen tekoon Liaani -hankkeelta. Hankkeen tarkoituksena on vahvistaa peruskoulun jälkeisessä nivelvaiheessa olevien nuorten sitoutumista opintoihin yhteistyössä nuorten itsensä, nuorisoalan järjestöjen sekä ammatillisten oppilaitosten kanssa. Hankkeen tavoitteena on kehittää harrastejärjestöjen ja oppilaitosten rajapintaan palvelutuotteita, joiden avulla voidaan lisätä nuorten osallisuutta. Hankkeessa kiinnitetään huomiota yhdenvertaisuuteen ja siinä etenkin sukupuoleen, kulttuuriin sekä erityisen tuen tarpeeseen. Eräs hankkeen tavoitteista onkin sukupuolisensitiivisen työotteen valtavirtaistaminen. (Hankesuunnitelma n.d.: 4, 6, 9.) Tämä kirjallisuuskatsaus vastaa hankkeen tarpeeseen määrittellä sukupuolisensitiivistä työtettä Suomessa.

Kirjallisuuskatsauksen informaatiojoukko koostuu pääasiassa haastattelu- ja kyselytutkimuksista, joissa nuorten kanssa työskentelevät määrittelevät sukupuolisensitiivisyyttä sekä tutkimuksista, joissa selvitetään missä määrin sukupuolisensitiivisyys toteutuu käytännön tasolla. Peilaan haastattelututkimusten tuloksia tutkimuskirjallisuuteen, joissa määritellään yleisesti sukupuolisensitiivisyyden käsitettä nuorisotyön kontekstissa. Teen tämän siksi, että kirjallisuuskatsauksen tutkimuskysymyksen kannalta on olennaista tarkastella sitä, kuinka käytännön työ ja sukupuolisensitiivisyyden teoreettinen määrittely kohtaavat toisensa.

1.2 Kirjallisuuskatsauksen toteutus ja keskeinen aineisto

Kirjallisuuskatsaus määritellään yleisellä tasolla metodiksi, jolla tutkitaan tutkimusta. Kirjallisuuskatsaukset jaetaan kolmeen päätyyppiin, joita ovat kuvaileva ja systemaattinen kirjallisuuskatsaus sekä meta-analyysi. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus jakautuu vielä integroivaan ja narratiiviseen katsaukseen. (Salminen 2011: 2, 6.) Narratiivisen kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on nimensä mukaisesti kuvata valittuun aiheeseen liittyvää aiempaa tutkimusta, esimerkiksi sen laajuutta ja syvyyttä (Suhonen – Axelin – Stolt

2016: 9). Analyysin muotona narratiivisessa kirjallisuuskatsauksessa on kuvaileva synteesi ja se on Salmisen (2011) mukaan mahdollista toteuttaa, vaikka katsauksen aineistoa ei analysoida systemaattisesti. Narratiivinen kirjallisuuskatsaus ei siten varsinaisesti tuota uutta analyttistä tutkimustulosta, mutta se kokoaa ja yhdistää ajankohtaista tietoa. (Salminen 2011: 7.) Tämä työ on luonteeltaan lähinnä narratiivista kirjallisuuskatsausta.

Tässä kirjallisuuskatsauksessa etsin määritelmiä sille, mitä sukupuolisensitiivisyydellä tarkoitetaan nuorten kanssa tehtävässä työssä. Tiedonhankinnan vaiheessa keskeisimpiä hakukriteereitä olivat siten sukupuolisensitiivisyys ja nuorten kanssa tehtävä työ. Sukupuolisensitiivisyyden lähikäsitteitä ovat Anttosen (2007: 12) mukaan sukupuoli-identiteetti, sukupuolirooli, sukupuolistereotypia, sukupuolijärjestelmä ja sukupuolten välinen tasa-arvo. Lisäksi Westman (2015:12) käyttää sukupuolisensitiivisyyden sijaan käsitettä sukupuolitetoisuus. Olen käyttänyt näitä käsitteitäni hyödyksi tiedonhaussa rajaten kirjallisuuden kuitenkin tutkimuksiin, jotka ovat olennaisia tutkimuskysymyksen kannalta.

Milla Paumo (2009) määrittelee nuorisotoimialan käsittämään laajan joukon erilaisia toimijoita kunnista ja kouluista aina verkossa toimivaan nuorisotyöhön asti (Paumo 2009: 5). Tämän vuoksi määrittelen nuorten kanssa tehtävän työn tässä yhteydessä laajasti koskemaan sekä koulutuksen että nuorisotyön kentän. Perustelen määritelmäni myös sillä, että Liaani-hanke on moniammatillinen yhteistyöverkosto, johon kuuluu oppilaitoksia, järjestöjä sekä korkeakouluja (Hankesuunnitelma n.d.: 1).

Tiedonhaun yhteydessä kansainvälisen kirjallisuuden kannalta haasteeksi muodostui sukupuolisensitiivisyys-käsitteen mahdollinen kielisidonnaisuus. Sukupuolten tasa-arvosta koulussa ja nuorisotyössä on runsaasti tutkimusta mutta sukupuolisensitiivisyyden määrittelyn kohdalla tilanne oli toinen. Tiedonhaussa haasteena oli ensinnäkin selvittää sukupuolisensitiivisyyden käsitteen täsmällinen käänös englannin tai ruotsin kielelle. Esimerkiksi Yleinen suomalainen asiasanasto määrittelee sukupuolisensitiivisyyden ruotsinkieliseksi vastineeksi sanan *genusperspektiv* (YSA n.d.). Termi ei kuitenkaan tuottanut relevantteja hakutuloksia nuorten parissa tehtävän työn kontekstissa. Aineistohaun yhteydessä tein myös sen huomion, että esimerkiksi varhaiskasvatuksen kontekstissa tutkimuksia vaikutti olevan runsaammin. Englanninkielistä termiä *gender sensitivity* on puolestaan käytetty Erja Anttosen (2007: 17) mukaan kehitysyhteistyössä jo 1980-luvulta alkaen.

Muutamissa löytämissäni suomalaisissa artikkeleissa viitataan siihen, että sukupuolisensitiivisen työn mallia on haettu esimerkiksi Ruotsista tai Iso-Britanniasta (Anttonen 2007: 20; Uusitalo-Herttua 2012: 131; Tuppurainen 2009: 80). Tutkimuksista ei kuitenkaan tarkemmin viitata mihinkään tiettyihin tutkimuksiin tai hankkeisiin tai nimetyistä hankkeista ei ollut saatavilla informaatioita. Sukupuolisensitiivisyyttä käsittelevässä suomenkielisessä kirjallisuudessa puolestaan kansainvälisiin lähteisiin viitataan lähinnä määriteltävässä sukupuolta, seksuaalisuutta tai sukupuolentutkimusta (ks. esim. Anttonen 8–10). Lisäksi löytämässäni suomenkielisessä aineistossa tutkijat viittaavat lähinnä toisiin suomalaisiin tutkijoihin määritellessään sukupuolisensitiivisyyden käsitettä (ks. esim. Anttonen 2007; Honkasalo 2011; Punnonen 2008; Paumo 2009).

Tiedonhaun pohjalta tekemääni havaintoa tukee myös Suomen Settlementtiliiton MeKaikki! -hankkeen internetsivusto, jossa on listattu ajantasaista sukupuolisensitiivisyyttä käsittelevää kirjallisuutta. Niistä suurin osa on suomenkielisiä tutkimuksia. (MeKaikki! -hanke n.d.). Edellä mainittujen seikkojen vuoksi kansainvälistä, sukupuolisensitiivisyyttä nuorisotyön kontekstissa määrittelevää tutkimuskirjallisuutta ei valikoitunut mukaan. Rajaan siten aineiston käsittelemään suomalaista tutkimusta. Rajaus on tehty yhteistyössä Liaani-hankkeen edustajan kanssa.

Kirjallisuuskatsauksen aineisto koostuu pääasiassa haastattelu- ja kyselytutkimuksista, sillä katsauksen teeman kannalta on tärkeä selvittää nuorisotoimen kentällä ilmeneviä käsityksiä sukupuolisensitiivisyydestä. Osassa mukaan valikoituneista tutkimuksista selvitetään sitä, kuinka työntekijät määrittelevät sukupuolisensitiivisyyttä, kun puolestaan osassa tutkimuksista keskitytään siihen, missä määrin sukupuolisensitiivinen työote toteutuu käytännössä. Tarkasteluun on valikoitunut mukaan myös sukupuolisensitiivisyyttä nuorisotyön kontekstissa yleisesti määrittelevää kirjallisuutta, sillä sen kautta voi peilata sitä, kuinka nuorten parissa tehtävä käytännön työ vastaa sukupuolisensitiivisyyden teoreettisia määrittelyjä. Keskeisenä työkaluna tiedonhaussa oli Melinda-tietokanta. Arvioin sieltä löytyvän kirjallisuuden laadukkaiksi tutkimuksiksi, sillä kyseessä on ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen yhteistietokanta. Muita käyttämiäni tietokantoja olivat Arto, EBSCO eBook Collection ja Academic Search Elite.

Kirjallisuuskatsauksen aineisto jakautuu kahteen nuorten kannalta olennaiseen työkenttään – kouluun ja nuorisotyöhön – liittyvään tutkimukseen. Nuorisotyön piiriin kuuluvaa

tutkimusta edustaa Veronika Honkasalon (2011) väitöskirja *Monikulttuurisuus ja sukupuolten tasa-arvo nuorisotyössä*, Mari Uusitalo-Herttuan (2012) artikkeli *Sukupuolisen-sitiivisyys ja nuorten tukeminen Tyttöjen Talossa*, Heli Eischerin ja Jonna Tuppuraisen (2009) tutkimus *Tyttöjen talo on kuin avoin koti* sekä Milla Paumon (2009) opetusministeriölle tekemässä selvitys *Sukupuolten tasa-arvo valtion resurssiohjaamalla nuorisotoimialalla*. Lisäksi sukupuolisensitiivisyyttä nuorisotyön kontekstissa määrittellen Varpu Punnosen (2008) artikkelissa *Sukupuolisensitiivinen sosiaalinen nuorisotyö*, Erja Anttonen (2007) julkaisussa *Sukupuolisensitiivisyys kansalaistoiminnassa ja nuorisotyössä* sekä Sari Näreen (2008) artikkelissa *Sukupuoli- ja kulttuurisensitiivinen tyttötyö*.

Koulutuksen osalta kirjallisuuskatsaukseen valikoitui Sari Vidénin ja Päivi Naskalin (2010) tutkimus *Sukupuolietoisuus Lapin yliopiston opettajankoulutuksessa*, Sirpa Kokon (2014) artikkeli *Feministisen pedagogiikan ituja luokanopettajakoulutuksen käsityön opinnoissa*, Päivi-Katriina Juutilaisen (2003) väitöskirja *Elämään vai sukupuoleen ohjausta? Tutkimus opinto-ohjauskeskustelun rakentumisesta prosessina* sekä Elina Syrjäsen ja Tiina Kujalan (2010) artikkeli *Sukupuolietoinen tasa-arvokasvatus – vaiettu aihe opettajankoulutuksessa ja koulutuksen arjessa*.

2 Sukupuolisensitiivisen työn ydin

2.1 Sukupuoli ja sensitiivisyys

Sukupuolisensitiivisyyden määrittelyssä on tarkasteltava ensin sukupuolen ja sensitiivisyyden käsitteitä. Sukupuolen käsite pitää sisällään paljon muutakin kuin vain biologisen määrittelyn. Sukupuoli rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja biologisen ulottuvuuden lisäksi sukupuoli määrittyy aina myös sosiaalisena ja kulttuurisena konstruktiona. (Lehtonen 2003: 25–26.) Englannin kielessä sukupuolesta käytetään biologisen sukupuolen *sex* lisäksi käsitettä *gender*, jolla tarkoitetaan sukupuolen sosiaalisesti ja kulttuurisesti muovautunutta luonnetta. Sukupuoli ei myöskään jäsenny pelkällä kaksinapaisella mies-nainen -akselilla, vaan se pitää sisällään sukupuolen moninaiset ilmentymät. (Westman 2015: 12.)

Erja Anttonen (2007) määrittelee sensitiivisyyden sellaiseksi olemisen tavaksi, jossa kasvattaja on herkistynyt ja valpas tarkastelemaan kriittisesti omia arvojaan, käsityksiään ja toimintatapojaan (Anttonen 2007:10). Samankaltaiseen määrittelyyn on päätyneet myös Outi Ylitapio-Mäntylä (2012) todetessaan, että sensitiivisyys merkitsee herkkyyttä tarkastella asioita eri näkökulmista. Anttonen mukaan sensitiivisyyteen kytkeytyy myös muutoksen mahdollisuus, sillä tarkastelemalla kriittisesti omia oletuksiaan kasvattajalle avautuu myös tilaisuus muuttaa omaa toimintaansa (Anttonen 2007: 10). Myös sukupuolisensitiivistä työtä tekevät korostavat itsereflektion merkitystä. Jonna Tuppurainen (2009) on haastatellut Tyttöjen Talojen työntekijöitä ja tutkinut muun muassa sitä, miten työntekijät itse näkevät roolinsa sukupuolisensitiivisen työn toteuttajina. Työntekijät korostavat erityisesti aidon kohtaamisen tärkeyttä, mikä merkitsee rooleista riisuutumista ja roolien pinnan alle näkemistä. Kaikki tämä vaatii jatkuvaa itsereflektiota. (Tuppurainen 2009: 62–63, 72–75.)

Sukupuolisensitiivisessä työotteessa yhdistyy yllämainittu kasvattajan herkkyyttä sekä kyky ymmärtää sukupuolen sosiaalisesti tuotettu luonne (vrt. Anttonen 2007; Punnonen 2008). Lyhyesti määriteltynä sukupuolisensitiivisyys merkitsee herkkyyttä havaita, että sukupuolella on merkitystä nuorten kasvussa sekä kykyä huomioida sukupuolen monimuotoisuus (Mulari – Eischer – Uusitalo-Herttua 2012: 10). Erja Anttonen huomauttaa, että sukupuolisensitiivistä ajattelua on pidetty edellytyksenä sille, että sukupuolten välinen tasa-arvo voisi toteutua (Anttonen 2007: 11, 18).

2.2 Sukupuolisensitiivisen työn keskeiset tavoitteet

Varpu Punnoson (2008) mukaan sukupuolisensitiivisen nuorisotyön lähtökohdat ovat siinä, että nuorten parissa työskentelevät pohtisivat ja kyseenalaistaisivat omia sukupuoliin liittyviä käsityksiä ja stereotyyppioita. Sukupuolisensitiivisessä lähestymistavassa ei vahvisteta sukupuoleen liitettyjä käyttäytymismalleja vaan sukupuolistereotyyppiat pyritään tekemään näkyviksi. Sukupuolistereotyyppioiden olemassaolon vuoksi sukupuolisensitiivisessä lähestymistavassa tiedostetaan, että eri sukupuoliin kohdistuu erilaisia odotuksia ja asenteita. (Punnonen 2008: 521–522, 525.) Sari Näre (2008) puolestaan määrittelee sukupuolisensitiivisyyden kyvyksi tunnistaa erilaisuus ilman, että eroja asetettaisiin arvojärjestykseen. Sukupuolisensitiivinen nuorisotyö merkitsee tällöin herkkyyttä tunnistaa poikien ja tyttöjen erityistarpeita, jolloin nuorisotyössä voidaan myös tukea nuorten voimaantumista ja osallisuutta sekä ehkäistä syrjäytymistä (Näre 2008: 542.)

Kun sukupuoliin liittyviä käsityksiä kyetään tunnistamaan, on siis mahdollista ymmärtää, että nuorilla pojilla tai tytöillä voi olla erilaisia tarpeita kasvuun ja kehitykseen liittyen. Vaikka sukupuolisensitiivisen työtteen tarkoituksena on purkaa tiukkoja sukupuolisteoreettisia, elävät nuoret yhteiskunnassa, jossa sukupuolella on merkitystä nuoren mahdollisuuksiin toteuttaa itseään. Esimerkkinä sukupuolen merkityksestä nuoren kasvuun Punnonen nostaa tyttöihin kohdistuvan seksuaalisen väkivallan, jonka pelko ja olemassaolo voivat rajoittaa monin tavoin nuorten naisten käyttäytymistä. (Punnonen 2008: 521, 526.)

Sukupuolisensitiivisen nuorisotyön toisena tavoitteena on luoda tytöille ja pojille mahdollisuuksia rakentaa omannäköinen sukupuoli-identiteetti, joka ei ole sidottu heteronormatiivisiin naisten ja miesten malleihin. Keskeistä sukupuolisensitiivisessä nuorisotyössä on siten kannustaa nuorta olemaan oma itsensä sekä huomioida yksilön vahvuudet sukupuolesta riippumatta (Punnonen 2008: 522, 534). Erja Anttonen (2007) määrittelee tämän vuoksi sukupuolisensitiivisen työn sosiaalisesti vahvistamiseksi, jonka tarkoituksena on tukea nuorten kasvua sekä myönteisen sukupuoli-identiteetin kehitystä. Työtteen tarkoituksena on luoda nuorelle tilaa kasvaa omaksi ainutlaatuiseksi itsekseen sellaisessa yhteisössä, jossa arvostetaan erilaisuutta. Sukupuolisensitiivisen työn eräs tavoite on siten, ettei sukupuoli ainakaan olisi esteenä tehdä erilaisia asioita. (Anttonen 2007: 4–5, 18.)

Tässä sukupuolisensitiivisen työtteen määrittelyssä kiinnitetään huomiota siihen, että ei ole olemassa yhtä mieheksi tai naiseksi kasvamisen tapaa. Heli Eischer (2009: 16) kuvaa sukupuolisensitiivisen työtteen erääksi tavoitteeksi nuoren tukemisen löytämään omannäköisensä mieheys tai naisuus monenlaisen vaihtoehtojen joukosta. Varpu Punnonen (2008) mukaan tämän vuoksi on tärkeää, että nuorille on tarjolla monenlaisia naisena ja miehenä olemisen esikuvia, joiden kautta peilata ja rakentaa omaa sukupuoli-identiteettiä. Nuoren on myös saatava kokea tulleen hyväksytyksi, vaikka hän ei kokisi olevansa joko tyttö tai poika. (Punnonen 2008: 527.)

Jonna Tuppuraisen (2009) haastattelemat Tyttöjen Talon työntekijät määrittelevät yllä kuvatun kaltaisen roolina toimimisen erääksi keskeiseksi työnkuvakseen. Aikuisen naisen mallina toimiminen merkitsee sitä, että tytöt voivat työntekijöiden avulla nähdä erilaisia naisena olemisen tapoja. Samalla tyttöjä rohkaistaan pohtimaan sitä, millaiseksi heidän

oma naiseutensa muodostuu. Työntekijän tehtävänä on kuitenkin ainoastaan toimia mallina itsensä löytämiseen ja kannustaa tyttöjä ainutlaatuisen naiseutensa etsimiseen. Tarkoituksena ei ole tarjota valmiita ulkopäin määriteltyjä roolimalleja. (Tuppurainen 2009: 66–67.)

Tiivistetysti sukupuolisensitiivisen työtteen voi määritellä ensinäkin sukupuoliin liittyvien stereotyyppien tunnistamisena ja purkamisena. Kun ymmärretään, että sukupuoli voi aiheuttaa eriarvoisuutta, voidaan sukupuoliin liittyvään eriarvoisuuteen myös puuttua (Syrjänen – Kujala 2010: 31). Sukupuolisensitiivisen työn määritelmään liittyy toiseksi ymmärrys siitä, että tytöillä ja pojilla voi olla erilaisia tuen tarpeita sukupuolensa vuoksi. Ajattelutavassa tiedostetaan siten sukupuolisosialisaation merkitys nuoren kehityksessä (Juutilainen 2003: 64). Lisäksi sukupuolisensitiivisen työtteen voi määritellä heteronormatiivisuuden kritiikkinä sekä ajattelutapana, jossa arvostetaan sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta. Nämä sukupuolisensitiivisen työn tavoitteet toistuvat useissa kirjallisuuskatsauksen tutkimuksissa. (Esim. Anttonen 2007: 11; Punnonen 2008: 528; Syrjänen – Kujala 2010: 31; Juutilainen 2003: 64, 207–208.)

3 Tasa-arvon illuusio

Veronika Honkasalo (2011) tarkastelee väitöskirjassaan sitä, miten kysymykset sukupuolten välisestä tasa-arvosta ja monikulttuurisuudesta kytkeytyvät nuorisotyössä toisiinsa. Osana tutkimustaan Honkasalo on haastatellut nuorisotyöntekijöitä ja selvittänyt heidän käsityksiään sukupuolisensitiivisestä työstä. Tutkimuksessa ilmeni, että nuorisotyöntekijöiden keskuudessa on yleistä ajattelutapa, jonka mukaan nuorisotyö on tarkoitettu kaikille nuorille ja siksi vastaajat katsovat nuorisotyön nojaavan lähtökohtaisesti tasa-arvoon. Työntekijät ajattelevat tasa-arvon toteutuvan, kun kaikkia nuoria kohdellaan samalla tavalla. (Honkasalo 2011: 91.) Useissa muissakin kartoittamissani tutkimuksissa osoitetaan, että nuorten kanssa työskentelevien keskuudessa esiintyy näkemyksiä siitä, että sukupuolten välinen tasa-arvo on jo toteutunut (esim. Syrjänen – Kujala 2010: 26–28; Anttonen 2007: 21; Paumo 2009: 15–17).

Tutkimuksissa nostetaan esiin se, että periaatteen tasolla sukupuolten tasa-arvoon on kiinnitetty huomioita, sillä esimerkiksi peruskoulun opetussuunnitelmassa on kirjattu ta-

voitteeksi oppilaan tasa-arvoisen kasvun ja kehityksen mahdollisuudet sukupuolesta riippumatta. Sen lisäksi tasa-arvolaki luo perustaa sukupuolten välisen tasavertaisuuden toteutumiseksi. (Esim. Anttonen 2007: 23–25; Kokko 2014: 226; Syrjänen – Kujala 2010: 27–28; Paumo 2009: 5–6.) Tavoitteiden ja käytäntöjen välillä osoitetaan kuitenkin useissa tutkimuksissa ristiriita. Kouluissa ja nuorisotyössä toimintatapojen on osoitettu olevan vielä monin paikoin sukupuolittuneita. Ristiriita näkyy esimerkiksi siinä, että vaikka nuorisotyön ajatellaan olevan avointa kaikille sukupuolesta huolimatta, kohdentuu työ usein poikiin. (Esim. Eischer 2009: 15–16; Honkasalo 2011: 106–107; Näre 2008: 542.)

Koulumaailman puolelta Sirpa Kokko (2014) on tutkinut opettajaksi opiskelevien sukupuolittuneita asenteita käsitöihin liittyen. Kokon mukaan käsitykset ”näppäristä” tytöistä ja ”tumpeloista” pojista ovat yleisiä opiskelijoiden keskuudessa ja viestivät heidän sukupuolittuneista ajattelutavoista käsitöitä kohtaan. (Kokko 2014: 226–228.) Ylipäänsä stereotyyppiset käsitykset tunnollisista työistä tai rajuista pojista ovat koulussa läsnä edelleen ja ne asettavat oppilaisiin erilaisia odotuksia sukupuolesta riippuen. Karkeimmillaan eronteko näkyy siten, että tyttöjä ja poikia arvioidaan eri asteikoilla tai siten, että sukupuolistereotyyppioilla perustellaan eri sukupuolille kohdennetut erilaiset opetusmenetelmät. (Vrt. Syrjänen – Kujala 2010: 26; Vidén – Naskali 25–27, 50–51.)

Vaikka sukupuolittuneet ajattelutavat näyttävät vaikuttavan nuorten kanssa tehtävän työn parissa, ei asia toki ole näin yksioikoinen. Tutkimuskirjallisuudesta löytyy myös esimerkkejä ajattelutavoista, joissa kyseenalaistetaan sukupuolistereotyyppioita tai nuorisotyön ja koulujen sukupuolittuneita käytäntöjä. Esimerkiksi Veronika Honkasalon (2011) tutkimuksessa nuorisotyöntekijät hahmottavat sukupuolisensitiivisen työtteen yhdeksi määritelmäksi *monenlaisten erojen samanaikaisen huomioon ottamisen*. Näkemys kritisoi kaikenlaisia kategorisointeja, tehtiinpä ne sitten sukupuolen tai kulttuurin mukaan. Sen sijaan määritelmässä otetaan huomioon, että saman sukupuolen edustajilla voi olla toisistaan poikkeavia tarpeita nuorisotyötä kohtaan. (Honkasalo 2011: 94, 98–99.)

Sukupuolisensitiiviseen työotteeseen kytkeytyviä ajattelutapoja löytyy myös Sari Vidénin ja Päivi Naskalin (2010) haastatteleminen opettajien vastauksista. Osa haastatelluista opettajista kertoi pyrkivänsä kohtelevaan sukupuolia tasavertaisesti ja välttämään sukupuolittuneita tehtävänantoja. Useissa vastauksissa tiedostettiin, että sukupuolten väli-

set erot on tuotettu kasvatuksessa ja lisäksi osa vastaajista koki, että opetustyössä voidaan purkaa koulussa ylläpidettyjä sukupuolistereotyyppioihin nojaavia käytäntöjä. (Vidén – Naskali 2010: 38–40, 50–51.)

Toisaalta Vidén ja Naskali huomioivat, että osa opettajista katsoi tyttöjen ja poikien väliset erot pysyvinä ja tällä he perustivat eri sukupuolille suunnatut erilaiset opetusmenetelmät. Opettajien vastauksissa ilmeni siten sekä tiedostavaa että perinteistä ajattelutapaa sukupuolen, kasvatuksen ja opetuksen välisistä kytköksistä. (Vidén – Naskali 2010: 51.) Myös Päivi-Katriina Juutilainen (2003) on tullut samankaltaiseen johtopäätökseen tutkiessaan opinto-ohjaajien sukupuoliherkkää työtettä. Juutilaisen mukaan opinto-ohjaajat sekä purkavat että pitävät yllä työssään sukupuolistereotyyppioita. (Juutilainen 2003.)

4 Yhdessä vai erikseen?

4.1 Sukupuolen mukaan eriytetyt ryhmät

Kirjallisuuskatsauksen aineistossa yksi esille noussut kysymys koski sitä, tuleeko sukupuolisensitiivistä työtä toteuttaa sekaryhmissä vai sukupuolen mukaan eriytetyissä ryhmissä. Erja Anttonen (2007) uskoo, että kummallakin vaihtoehdolla on oma merkityksensä. Anttonen huomauttaa, että Suomessa sukupuolen mukaan eriytettyä toimintaa on tehty pitkään esimerkiksi partioliikkeessä tai kirkon piirissä. Anttonen ei kuitenkaan kommentoi sitä, onko sukupuolitietoinen työote toteutunut kyseisissä toiminnoissa, vaan hän toteaa, että yhteis- ja erillistoiminnassa voidaan joko purkaa tai vahvistaa sukupuolistereotyyppioita. (Anttonen 2007: 19, 23.) Ymmärrän tämän ajatuksen niin, että tyttö- ja poikaryhmät eivät automaattisesti takaa sukupuolitietoisien työotteen toteutumista.

Veronika Honkasalon (2011) haastatteleminen nuorisotyöntekijöiden keskuudessa oli hyvin yleistä paikantaa sukupuolisensitiivinen työote koskemaan tyttöerityistä nuorisotyötä. Tässä nuorisotyöntekijöiden määrittelyssä sukupuolisensitiivinen työ nähdään nimenomaan tyttötyönä. Osa työntekijöistä huomioi myös poikatyön sukupuolisensitiivisen työn muotona, mutta määrittelyn liittäminen tyttötyön yhteyteen on huomattavasti yleisempää.

(Honkasalo 2011: 94–97.) Vaikka käsitys sukupuolisensitiivisestä nuorisotyöstä pelkätään tyttö- tai poikatyönä lienee yksioikoinen, nostetaan kirjallisuudessa yhdeksi sukupuolisensitiivisen työn pioneeriksi Suomessa Tyttöjen Talo (esim. Anttonen 2007: 19–20; Punnonen 2008: 529; Uusitalo-Herttua 2012: 131). Sen merkitystä sukupuolisensitiivisen työn kehittämisestä ei voi väheksyä, sillä esimerkiksi Mari Uusitalo-Herttuan (2012: 131) mukaan silloin, kun Tyttöjen Talon toimintaa alettiin vuosituhannen vaihteessa kehittää, ei Suomessa puhuttu juuri sukupuolisensitiivisestä nuorisotyöstä.

Heli Eischerin (2009) tulkinnassa Tyttöjen Talot nähdään kannanottona tyttöjen erityispiirteiden huomioonottamiseksi. Tässä mielessä toiminnan sukupuolisensitiivisyys merkitsee tietoisuutta siitä, että naiseksi ja mieheksi kasvaminen ovat erilaisia kehityskulkuja (Eischer 2009: 15–16; vrt. Juutilainen 2003; Näre 2008; Punnonen 2008). Eischerin mukaan tytöillä on tarve ”poikavapaille neliöille”, jossa he voivat tutkiskella omaa sukupuoli-identiteettiään ilman yhteiskunnan asettamia perinteisiä sukupuolirooleja. Tämän kautta tytöt voivat voimaantua löytämään ”oman juttunsa”, joka ei ole kytketty perinteisiin sukupoliodotuksiin. Vaikka pyrkimyksenä on haastaa vallalla olevat sukupolustereotypiat, ei sukupuolisensitiivinen työte Tyttöjen Talolla kiellä sukupolten olemassaoloa. Omaan sukupuoleen identifioituminen nähdään pikemminkin voimavarana ja merkittävänä osana nuoren kehitystä. (Eischer 2009: 14–16.)

Eischerin kanssa samankaltaisen päätelmän on tehnyt Varpu Punnonen (2008) pohtiesaan sukupuolen mukaan eriytettyjen ryhmien vahvuuksia. Punnonen mukaan sukupolierityiset ryhmät antavat nuorelle mahdollisuuden tarkastella omaa sukupuoli-identiteettiä ilman ”sukupuolittuneen arkimaailman” läpitunkevaa vaikutusta. Sukupuolisensitiivisesti toteutetuissa ryhmissä nuorella on tilaisuus olla hetken perinteisten sukupolikäsitysten ulottumattomissa. Tämä edellyttää kuitenkin sitä, että ryhmän toiminta perustuu aidosti yhdenvertaisuudelle ja että sukupuoleen liittyviä käsityksiä todella tarkastellaan ennakkoluulottomasti. Punnonen mukaan parhaimmillaan sukupuolen mukaan eriytyneet ryhmät rohkaisevat tyttöjä ja poikia kokeilemaan ja pohtimaan asioita, joita he eivät sekaryhmissä uskaltaisi tehdä. Esimerkiksi poikia voidaan helpommin rohkaista ilmaisemaan herkkyyttään sellaisessa ympäristössä, jossa heidän ei tarvitse kantaa yllään perinteistä maskuliinisuuden roolia. Ylipäänsä sukupuolen mukaan eriytyneet ryhmät luovat tiloja, jossa nuoret voivat uskaltaa puhua asioista, joita he eivät sekaryhmissä kehtaisi keskustella. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi seksuaalikasvatukseen liittyvät kysymykset. (Punnonen 2009: 532–533.)

4.2 Sekaryhmät sukupuolisensitiivisen työtteen toteuttajina

Nuorisotyöntekijöiden omista näkemyksistä näyttää myös kriittistä suhtautumista sukupuolen mukaan eriytettyihin ryhmiin. Esimerkiksi Honkasalon tutkimuksessa osa työntekijöistä arvelee, että pahimmillaan sukupuolen mukaan eriytetty toiminta voi vahvistaa sukupuolistereotyyppioita ja heteronormatiivisuutta (Honkasalo 2011: 98). Samanlaisen huomion esittää Varpu Punnonen todetessaan, että äärimmillään eriytetty ryhmät ”käpertyvät ulkomaailmalta suljetuiksi totalitaarisiksi ja eriarvoisiksi yhteisöiksi” (Punnonen 2009: 533).

Myös Milla Paumon (2009) selvityksessä nuorisotyöntekijöiden keskuudessa on yleistä näkemys, jonka mukaan sukupuolten välinen tasa-arvo toteutuu parhaiten, kun toimintaa ei rajata sukupuolen mukaisesti. Paumon mukaan tällainen ajattelutapa kertoo kuitenkin enemmän nuorisotoimen käsityksistä tasa-arvoa kohtaan kuin siitä, toteutuuko tasa-arvo käytännön tasolla. Paumo huomauttaa lisäksi, että jos nuorisotyöntekijät ohittavat sukupuolikysymyksen kokonaan vedoten tasa-arvon toteutuvan parhaiten kaikille avoimessa toiminnassa, voi asenne olla ristiriidassa sukupuolisensitiivisen työtteen kanssa. Sukupuolikysymyksen huomiotta jättäminen ei siten merkitse sukupuolisensitiivisyyden toteutumista. (Paumo 2009: 16–20.)

Mielenkiintoisen näkökulman eriytettyjen ryhmien merkitykseen tuo vielä Honkasalon (2011) tutkimuksen tulos, jonka mukaan osa nuorisotyöntekijöistä määrittelee sukupuolisensitiivisen työtteen *rakenteiden auki purkamiseksi*. Näkemyksen mukaan sukupuolen mukaan eriytetty ryhmät eivät itsessään johda tasa-arvon toteutumiseen vaan merkittävää olisi purkaa auki nuorisotyön valtarakenteita. Tällä haastateltavat viittaavat siihen, että nuorisotyö on ollut pitkään poikien ehdolla toteutettua toimintaa ja tämän nuorisotyön maskuliinisen eetoksen työntekijät haluavat kyseenalaistaa. (Honkasalo 2011: 95.) Tulkintani mukaan kyseisessä määrittelyssä sukupuolisensitiivisyyden toteutumisen olennainen ehto ei ole siinä, toteutetaanko työtettä sekaryhmissä vai sukupuolen mukaan eriytetyissä ryhmissä. Sen sijaan sukupuolisensitiivisen työn edellytyksenä on ylipäänsä huomioida, että nuorisotyössä tarjotaan myös tytöille erilaisia aktiviteetteja (Honkasalo 2011: 95).

Varpu Punnosen (2008) näkemyksen mukaan myös sekaryhmissä voidaan toimia sukupuolisensitiivisesti. Punnonen huomauttaa, että tärkeintä sukupuolisensitiivisen työtteen toteutumisessa on ohjaajan asenne. Se, kuinka ohjaaja jakaa huomioita eri sukupuolille tai millaisia tyttönä ja poikana olemisen malleja nuorille luodaan, voi olla merkityksellisempää kuin se, onko toiminta sukupuolen mukaan eriytettyä. Tämä merkitsee myös sitä, että nuorta tuetaan sellaisissa valinnoissa, jotka saatetaan katsoa perinteisesti nuoren sukupuolelle epätyypillisinä ratkaisuinä. (Punnonen 2008: 533–534.)

Mulari, Eischer ja Uusitalo-Herttua (2012: 10) ilmaisevat ohjaajaan kohdistuvat vaatimukset niin, että olipa toiminta sitten sukupuolen mukaan eriytettyä tai ei, edellytetään ohjaajalta selkeää ymmärrystä siitä, mihin toiminnalla pyritään. Heli Eischerin (2009: 17) mukaan sukupuolisensitiivinen työote vaatiikin työntekijältä älyllistä ja emotionaalista tasapainoilua sekä suurta tilanneherkkyttä ja itsereflektiota. Tässä lienee myös sukupuolisensitiivisen työn ydin: kuinka kohdata nuori omana itsenään vapaana sosiaalisen yhteisönsä määrittelemistä sukupuolirooleista kuitenkin siten, että samalla ymmärtää sukupuolistereotyyppien vaikutuksen nuoren kasvuun.

5 Yhteenvetoa

Sukupuolisensitiivisessä työssä on tärkeä nähdä sukupuoli laajemmin kuin biologisena määritelmänä. Sukupuolta tuotetaan myös sosiaalisesti ja kulttuurisesti, minkä vuoksi tytöt ja pojat kasvavat erilaisten sukupuoliroolien ympäröimänä. Sukupuolisensitiivisessä ajattelutavassa on keskeistä ymmärtää sukupuolen sosiaalisesti tuotettu luonne ja nähdä sukupuoli perinteisiä määritelmiä laajemmin. Sukupuolisensitiivisyydessä ymmärretään siten, että ei ole olemassa yhdenlaista naisena tai miehenä olemisen tapaa. Työntekijältä tämä vaatii jatkuvaa itsereflektiota omien sukupuolta koskevien stereotyyppien tunnistamiseksi.

Sukupuolisensitiivisyys ei kuitenkaan merkitse samaa kuin sukupuolineutraalisuus (esim. Anttonen 2007:21). Sukupuolisensitiivisessä ajattelutavassa ei nimittäin pyritä häivyttämään sukupuolia, vaan työotteessa ymmärretään, että sukupuolella on merkitystä nuoren kehityksessä. Tämän seurauksena sukupuolisensitiivisyydessä tiedostetaan, että nuorella voi olla sukupuolensa perusteella erilaisia tuen tarpeita. Tukea ei kuitenkaan määritellä perinteisiin sukupuolikäsityksiin nojaten, vaan lähtökohtana ovat

nuorten omat tarpeet ja toiveet. Nämä sukupuolisensitiivisyyden määritelmät toistuivat eri muodoissa kirjallisuuskatsauksen tutkimuksissa ja artikkeleissa.

Kirjallisuuden pohjalta tekemäni tulkinnan mukaan sukupuolisensitiivisyys ei ole vielä juurtunut täysin suomalaiseen nuorisotyöhön tai koulujen käytäntöihin. Kuten useat tutkimukset osoittavat, sukupuolten tasa-arvon toteutumiseen on kiinnitetty huomiota esimerkiksi opetussuunnitelmissa ja tasa-arvolainsäädännössä, mutta ne eivät ole johtaneet muutoksiin käytännön tasolla. Tasa-arvoon tähtäävät tavoitteet ovat osittain johtaneet harhakäsitykseen, jonka mukaan tyttöjä ja poikia kohdellaan jo tasa-arvoisesti eikä sukupuolella ole enää merkitystä. Tutkimusten mukaan kaikki työntekijät eivät tämän vuoksi tunnista omia sukupuoliin kytkeytyviä stereotyyppisiä käsityksiä ja niihin pohjautuvia opetus- ja työskentelymenetelmiä. Annaliisa Westman (2015) on hakenut sukupuolittietoisien kasvatuksen vähäisyydelle selitystä opettajien koulutuksesta, joka ei anna tarpeeksi käsitteitä tai työkaluja sukupuolinäkökulman edistämiseksi.

Toisaalta nuorisotyössä on myös 2000-luvulla edistetty sukupuolisensitiivisen työtteen juurtumista. Tästä esimerkkinä ovat Tyttöjen Talot, joita voidaan pitää sukupuolisensitiivisen työn uranuurtajina Suomessa. Myöhemmin avatut Poikien Talot ovat osa samaa jatkumoa. Näiden esimerkkien lisäksi kirjallisuuskatsauksen tutkimuksissa paikannettiin sukupuolittietoisien ajattelun ilmenemistä koulun opettajien ja nuorisotyöntekijöiden keskuudessa, mikä osaltaan kertoo ajattelutapojen muutoksista. Tämän perusteella vaikuttaisi siltä, että sukupuolisensitiivinen työ saanut jonkinlaista jalansijaa Suomessa. Siitä huolimatta kirjallisuuskatsauksen perusteella näyttäisi, että tilausta sukupuolisensitiivisen työtteen edistäjille Suomessa edelleen on.

Lähteet

Anttonen, Erja 2007. Sukupuolisensitiivisyys kansalaistoiminnassa ja nuorisotyössä. Humanistisen ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja C: Oppimateriaaleja 13. Helsinki: HU-MAK. Verkkodokumentti. <<http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/38293/978-952-456-066-5.pdf?sequence=1>>. Luettu 5.3.2016.

Eischer, Heli 2009. Tyttöjen Talon yhteiskunnallinen merkitys. Teoksessa Eischer, Heli – Tuppurainen, Jonna: Tyttöjen Talo on kuin avoin koti. Setlementtijulkaisuja 22. Helsinki: Setlementtinuorten liitto. 7–42.

Hankesuunnitelma n.d. Liaani – sujuvaa surffailua nuoruuden viidakossa. Painamaton lähde.

Juutilainen Päivi-Katriina 2003. Elämään vai sukupuoleen ohjausta? Tutkimus opinto-ohjauskeskustelun rakentumisesta prosessina. Kasvatustieteellisiä julkaisuja 92. Joensuu: Joensuun yliopisto. Verkkodokumentti. <http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_952-458-330-5/urn_isbn_952-458-330-5.pdf>. Luettu 25.3.2016.

Kokko, Sirpa 2014. Feministisen pedagogiikan ituja luokanopettajakoulutuksen käsityön opinnoissa. Teoksessa Saarinen, Jaana – Ojala, Hanna – Palmu, Tarja (toim.): Eroja ja vaarallisia suhteita. Keskustelua feministisestä pedagogiikasta. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura ry. 225–231.

Lehtonen, Jukka 2003. Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa. Näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kertomukset. Nuorisotutkimusverkoston/ Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja 31. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. Verkkodokumentti. <<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/sosio/vk/lehtonen/seksuaal.pdf>>. Luettu 27.3.2016.

MeKaikki! -hanke n.d. Julkaisut. Helsinki: Suomen Setlementtiliitto. Verkkodokumentti. <<http://www.setlementti.fi/sukupuolisensitiivisyys/materiaalipankki/julkaisut/>>. Luettu 14.4.2016.

Mulari, Heta – Eischer, Heli – Uusitalo-Herttua, Mari 2012. Tyttötyö kääntyi 2010-luvulle. Teoksessa Mulari, Heta – Eischer, Heli (toim.): Tyttötyön kansio. Helsinki: Suomen setlementtiliitto ry. 6–19.

Näre, Sari 2008. Sukupuoli- ja kulttuurisensitiivinen tyttötyö. Teoksessa Hoikkala, Tommi – Sell, Anna (toim.): Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Nuorisotutkimusverkoston/ Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 76. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. 541–547.

Paumo, Milla 2009. Sukupuolten tasa-arvo valtion resurssiohjaamalla nuorisotoimialalla. Nuorisotutkimusverkoston/ Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja 29. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. Verkkodokumentti. <<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/sukupuoltentasa-arvo.pdf>>. Luettu 25.4.2016.

Punnonen, Varpu 2008. Sukupuolisensitiivinen sosiaalinen nuorisotyö. Teoksessa Hoikkala, Tommi – Sell, Anna (toim.): Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Nuorisotutkimusverkoston/ Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 76. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. 521–540.

Salminen, Ari 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston opetusjulkaisuja 62, Julkisojohtaminen 4. Vaasa: Vaasan yliopisto. Verkkodokumentti. Luettu 7.3.2016.

Suhonen, Riitta – Axelin, Anna – Stolt, Minna 2016. Erilaiset kirjallisuuskatsaukset. Teoksessa Stolt, Minna – Axelin, Anna – Suhonen, Riitta (toim.): Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. Hoitotieteenlaitoksen julkaisuja. Sarja A 73: Tutkimuksia ja raportteja. 2., korjattu painos. Turku: Turun yliopisto.

Syrjänen, Elina – Kujala, Tiina 2010. Sukupuolitietoinen tasa-arvokasvatus – vaiettu aihe opettajankoulutuksessa ja koulutuksen arjessa. Teoksessa Suortamo, Markku – Tainio, Liisa – Ikävalko, Elina – Palmu, Tarja – Tani, Sirpa (toim.): Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. Jyväskylä: PS-kustannus. 25–40.

Tuppurainen, Jonna 2009. Mitä tapahtuu Tyttöjen Talossa? – Vastaaajina tytöt, työntekijät ja työmuodon tutkijat. Teoksessa Eischer, Heli – Tuppurainen, Jonna: Tyttöjen Talo on kuin avoin koti. Setlementtijulkaisuja 22. Helsinki: Setlementtinuorten liitto. 44–128.

Uusitalo-Herttua, Mari 2012. Sukupuolisensitiivisyys ja nuorten tukeminen Tyttöjen Talossa. Teoksessa Aapola-Kari, Sinikka – Nivala, Anniina – Tonttila, Teea (toim.): Nuoren tukeminen vanhempien erotessa – tutkimusnäkökulmia ja hyviä käytäntöjä. Helsinki: Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto. 131–138.

Vidén, Sari – Naskali, Päivi 2010. Sukupuolitietoisuus Lapin yliopiston opettajankoulutuksessa. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 22. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Verkkodokumentti. <<http://www.ulapland.fi/loader.aspx?id=9b06ea1b-b6a7-4d90-93c0-5a184808b396>>. Luettu 17.4.2016.

Westman, Annaliisa 2015. Ammatillinen korkeakouluopettajuus ja sukupuolitietoisuus. Tarinoita sukupuolesta, toimijuudesta ja pedagogisista käytännöistä. Karelia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A: Tutkimuksia 2. Joensuu: Karelia ammattikorkeakoulu. Verkkodokumentti. <<http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/97342/A2.pdf?sequence=1>>. Luettu 26.3.2016.

Ylitapio-Mäntylä, Outi 2012. Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, Outi (toim.): Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus. 15–29.

YSA, Yleinen suomalainen asiasanasto n.d. Sukupuolisensitiivisyys. Helsinki: Kansalliskirjasto. Verkkodokumentti. <<http://finto.fi/ysa/fi/search?clang=fi&q=sukupuolisensitiivisyys>>. Luettu 14.4.2016.